

О.П. Горох,

кандидат юридичних наук, доцент

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗАКІНЧЕННЯМ СТРОКІВ ДАВНОСТІ ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ (ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ)

У статті досліджено кримінально-правові норми про звільнення від покарання у зв'язку із закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності (ч. 5 ст. 74 КК). Висвітлені теоретичні та прикладні проблеми застосування цих кримінально-правових норм.

Ключові слова: звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності кримінальної відповідальності; звільнення від покарання; звільнення від покарання у зв'язку із закінченням строків давності кримінальної відповідальності.

В статье исследовано уголовно-правовые нормы об освобождении от наказания в связи с истечением сроков давности привлечения к уголовной ответственности (ч. 5 ст. 74 УК). Освещены теоретические и прикладные проблемы применения этих уголовно-правовых норм.

Ключевые слова: освобождение от уголовной ответственности в связи с истечением сроков давности привлечения к уголовной ответственности; освобождение от наказания; освобождение от наказания в связи с истечением сроков давности привлечения к уголовной ответственности

Paper investigates criminal rules of law about the impunity related to the statute of limitation of criminal prosecution (p. 5 Art. 74 of Criminal Code). Theoretical and applied problems of an application of these criminal rules of law are covered.

Keywords: impunity, impunity related to the statute of limitation of criminal prosecution; release from punishment in connection with the expiration of limitation periods of criminal prosecution, indemnity related to the statute of limitation of criminal prosecution.

У Кримінальному кодексі України (далі – КК) встановлено обмеження щодо можливості держави притягнути винуватого до кримінальної відповідальності та застосувати до нього покарання певними строками давності вчинення злочину (ст. 49 та ч. 5 ст. 74 КК відповідно) або виконання обвинувального вироку суду (ст. 80 КК). Це пов'язано із втратою особою внаслідок давності суспільної небезпеки та недоцільністю призначення або виконання покарання.

На відміну від ст. 49 КК, що передбачає звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності притягнення до неї, ч. 5 ст. 74 КК встановлює право суду звільнити особу від покарання, якщо минули строки давності, передбачені ст. 49 КК.

Аналіз юридичної літератури дозволяє зробити висновок про те, що питання звільнення від покарання у зв'язку із закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності (ч. 5 ст. 74 КК), на жаль, висвітлені недостатньою мірою. Дослідження вітчизняних криміналістів (зокрема, Ю.В. Бауліна, О.О. Ду-

дорова, О. О. Житного, Є. О. Письменського, В. В. Скибицького) вирішують проблеми застосування цього виду звільнення від покарання в судовій практиці не вичерпно.

Отже, метою цієї статті є висвітлення окремих (найпоширеніших) проблем звільнення від покарання у зв'язку із закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності (ч. 5 ст. 74 КК).

Звільнення від покарання у зв'язку із закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності (ч. 5 ст. 74 КК) застосовується судом, як правило, коли особа заперечує проти закриття кримінального провадження щодо неї на підставі звільнення від кримінальної відповідальності за не реабілітуючими підставами (зокрема, і у зв'язку з закінченням строків давності). У таких випадках судове провадження проводиться у повному обсязі і у разі визнання особи винуватою у вчиненні злочину вона звільняється від покарання у зв'язку із закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності.

Звільнення особи від покарання у зв'язку із закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності допускається за певної передумови та підстави. Передумовою звільнення від покарання на підставі ч. 5 ст. 74 КК є вчинення особою злочину певного ступеня тяжкості. Підставою для цього виду звільнення є сприятливий вплив строків давності притягнення до кримінальної відповідальності.

Передумова звільнення від покарання у зв'язку із закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності. За змістом ч. 1 ст. 49, ч. 5 ст. 74 КК вирішення питання про звільнення від покарання залежить від ступеня тяжкості вчиненого злочину та покарання, передбаченого за його вчинення санкцією статті (частини статті) Особливої частини Кримінального кодексу України (для злочинів невеликої тяжкості). У ч. 1 ст. 49 КК передбачено п'ять видів таких злочинів: 1) вчинення злочину невеликої тяжкості, за який передбачене покарання менш суворе, ніж обмеження волі; 2) вчинення злочину невеликої тяжкості, за який передбачене покарання у виді обмеження або позбавлення волі; 3) вчинення злочину середньої тяжкості; 4) вчинення тяжкого злочину; 5) вчинення особливо тяжкого злочину.

Узагальнення нами судової практики показало, що суди розглядали питання про звільнення від покарання на підставі ч. 5 ст. 74 КК стосовно осіб, які вчинили злочини невеликої тяжкості у 69,2 % кримінальних справ; злочини середньої тяжкості – у 27,8 % кримінальних справ; тяжкі злочини – у 4,8 % кримінальних справ. Випадки застосування цього виду звільнення від покарання стосовно осіб, які вчинили особливо тяжкі злочини, одиничні.

Підстава звільнення від покарання у зв'язку із закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності. Підставою для звільнення від покарання на підставі ч. 5 ст. 74 КК є сприятливий вплив певного строку давності з дня вчинення особою злочину певної тяжкості до набрання законної сили обвинувальним вироком суду, яким її засуджено за вчинений злочин.

Строки давності диференційовані законодавцем залежно від ступеня тяжкості вчиненого злочину: чим більший ступінь тяжкості злочину, тим більш тривалим є строк давності притягнення до кримінальної відповідальності. У пунктах 1–5 ч. 1 ст. 49 КК встановлено певні давнісні строки.

Часові межі впливу строку давності. Відповідно до ч. 4 ст. 4 КК часом вчинення злочину визнається час вчинення особою передбаченої законом про кримінальну відповідальність дії або бездіяльності. Вивчення юридичної

літератури та судової практики з цього питання дозволяє нам на цьому етапі дослідження погодитися з тим, що для злочинів з *матеріальним і формальним* складом вплив строку давності починається з дня завершення суспільно небезпечного діяння (дії або бездіяльності), передбаченої законом про кримінальну відповідальність. Для *тривалих* злочинів такий строк має обчислюватися з дня фактичного припинення дії або бездіяльності з волі або всупереч волі особи (зокрема, з дня явки із зізнанням, затримання). У свою чергу для *продовжуваних* злочинів – з дня вчинення останнього тотожного діяння з тих, що об'єднані єдиним злочинним наміром і складають один одиничний злочин. Початком обчислення давнісних строків *при попередній злочинній діяльності* слід вважати день, коли були припинені або не вдалися підготовчі дії чи злочин не був доведений до кінця з причин, що не залежали від волі винного. За *співучасті* початковим вважається день, у якому була завершена та роль, що виконував конкретний співучасник, а не день вчинення злочину виконавцем [1, с. 162].

У визначенні впливу строку давності важливе прикладне значення має правильне встановлення його початкового та кінцевого моментів. Необхідно зазначити, що у Кримінальному кодексі України правила обчислення перебігу строків давності не визначені. У Кримінальному процесуальному кодексі України питання щодо процесуальних строків вирішується щодо строків, встановлених *виключно* цим Кодексом (ст. 115 КПК). Не вирішеність питання про *початковий момент* відрахування строку давності у законодавстві призвело до неоднозначного вирішення цього питання у юридичній літературі та судовій практиці.

Одні юристи вважають, що початковий момент обчислення строку давності збігається з днем вчинення злочину [2, с. 350; 3, с. 59; 4, с. 320]. Якщо, наприклад, крадіжка, передбачена ч. 1 ст. 185 КК, була вчинена 1 січня 2013 р., то вплив строку давності має починатися з 1 січня 2013 р. Цю позицію розділяє, до речі, і Верховний Суд України. Так, у справі О. Верховний Суд України відраховував давнісний строк саме з дня вчинення ним злочину – з **5 червня 2005 р.**, який сплинув **5 червня 2008 р.** (інакше касаційним судом не було б скасовано ухвалу апеляційного суду) [5].

Водночас інші глибоко переконані в тому, що таким моментом є перша секунда доби, яка настає після вчинення злочину [1, с. 162; 6, с. 138; 7, с. 195; 8].

Видається, що обидві наведені позиції по-своєму є резонними. Так, якщо, наприклад, особа вчинила злочин 1 січня 2013 р. о 00.01 год., то обчислення давнісного строку лише через добу з 0 годин 2 січня 2013 р. є явно несправедливим. У свою чергу, якщо особа вчинила злочин 1 січня 2013 р. о 23.59 год., то обчислення такого строку з початку доби 1 січня 2013 р. також є недоцільним, оскільки злочин, є, по суті, ще не вчиненим.

Цікавим буде зазначити про те, що згідно з ч. 5 ст. 115 КПК при обчисленні строків днями та місяцями не береться до уваги той день, від якого починається строк. Однак далі у законі зроблене застереження, що це правило “працює” за винятком обчислення строків тримання під вартою, проведення стаціонарної психіатричної експертизи, до яких зараховується неробочий час та які обчислюються з *моменту фактичного* затримання, взяття під варту чи поміщення до відповідного медичного закладу. Очевидно, що це виключення є цілком виправданим, оскільки стосується права людини на свободу.

Вважаємо, що аналогічний підхід має використовуватися і при обчисленні перебігу строків давності. Адже це питання стосується можливості притягнення до кримінальної відповідальності у зв'язку із вчиненим злочином у цілому. Тому строки давності, передбачені ст. 49 КК, мають обчислюватися *не з наступної*

добі, яка настає після вчинення злочину (як вважають більшість українських юристів), а з моменту фактичного вчинення злочину.

Момент фактичного вчинення злочину визначається часом його вчинення (він відповідно до п. 1 ст. 91 КПК України є однією з обставин, що підлягають доказуванню). Так, якщо, наприклад, крадіжка, передбачена ч. 1 ст. 185 КК, була вчинена 1 січня 2013 р. о 13.00 год., то сплив строку давності має починатися з першої секунди після настання 13.00 год. 1 січня 2013 р. Безумовно, що при визначенні часу вчинення злочину мають бути враховані і відмінності у часових поясах.

Якщо в ході досудового розслідування або розгляду справи судом не вдалося можливим встановити час вчинення злочину, то строк давності притягнення до кримінальної відповідальності має обчислюватися з першої секунди доби, яка настає після вчинення злочину.

Аналогічний підхід, вважаємо, має використовуватися і при визначенні *кінцевого моменту* спливу строків давності, встановлених у ст. 49 КК. Він має визначатися з урахуванням того, що його початковий момент обчислюється з моменту фактичного вчинення злочину. Так, якщо, наприклад, початком спливу строків давності за вчинену крадіжку (ч. 1 ст. 185 КК) визначена перша секунда 13.00 год. 1 січня 2013 р., то кінцевим моментом спливу трирічного давнісного строку є остання секунда 14 год. 59 хв. 1 січня 2016 р.

Якщо ж строк давності кримінальної відповідальності обчислювався з першої секунди доби, яка настає після дня вчинення злочину (у випадку не встановлення часу вчинення злочину), то *кінцевим моментом* спливу строків давності, встановлених у ст. 49 КК, слід вважати останню секунду 24 години останньої доби відповідного року.

Вважаємо, що реалізувати запропоновані положення у судовій практиці не складно. У журналі судового засідання зазначається день і час (до секунд) початку та закінчення судового засідання (п. 3 ч. 1 ст. 108 КПК). Ці відомості відображаються також за допомогою технічних засобів (ст. 107 КПК).

Водночас з метою уникнення неоднозначного застосування кримінального закону в судовій практиці ч. 1 ст. 49 КК варто доповнити таким положенням: “Строки давності притягнення до кримінальної відповідальності обчислюються з моменту фактичного вчинення злочину. Якщо момент вчинення злочину встановити не вдалося, то ці строки обчислюються з першої секунди доби, яка настає після вчинення злочину”.

Певний строк давності має сплинути *до набрання законної сили обвинувальним вироком суду*. Якщо обвинувальний вирок суду набрав законної сили, то особа вважається такою, що піддана законному засудженню за вчинений нею раніше злочин.

У судовій практиці неоднозначно вирішується питання про те, яке рішення має прийняти суд апеляційної чи касаційної інстанції у випадку, коли підстави звільнення від кримінальної відповідальності не існували на момент судового розгляду справи, а виникли через значний проміжок часу після постановлення вироку судом першої інстанції. Так, частими є випадки, коли апеляційні суди, залишаючи вироки судів першої інстанції без змін, невиправдано ігнорують положення ст. 49, ч. 5 ст. 74 КК і не звільняють осіб від покарання у зв'язку з закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, хоча для цього були всі законні підстави. У такому випадку касаційний суд, враховуючи, що підстави звільнення від кримінальної відповідальності виникли через значний проміжок часу після постановлення вироку судом першої інстанції, на підставі ч. 5 ст. 74, п. 2 ч. 1 ст. 49 КК звільняють осіб від покарання [9].

Наявність таких помилок у судовій практиці не в останню чергу пов'язана з тим, що законодавець у ч. 5 ст. 74 КК використав зворот “особа *може бути* за вироком суду звільнена від покарання” (курсив наш – О. Г.). Мабуть, окремі судді вважають, що цей вид звільнення від покарання є факультативним. Така редакція закону, до речі, дозволила окремим науковцям, зокрема Є. О. Письменському, висловити думку про те, що на відміну від звільнення від кримінальної відповідальності, звільнення від покарання за ч. 5 ст. 74 КК є правом, а не обов'язком суду [10, с. 81].

Однак з такою позицією ми погодитися не можемо. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з закінченням строків давності (ст. 49 КК) є обов'язковим видом звільнення. Тому звільнення від покарання за ч. 5 ст. 74 КК, в якій законодавцем зроблене безпосереднє відсилання до ст. 49 КК, не може бути факультативним видом звільнення. Вважаємо, що за чинної редакції ч. 5 ст. 74 КК суд має не буквально тлумачити закон, а застосовувати системне тлумачення. Суд має враховувати, що вплив певного давнісного строку, передбаченого у ст. 49 КК, є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності в цілому (кримінальна відповідальність не може бути застосована з моменту закінчення певного давнісного строку взагалі). Отже, у разі встановлення підстав, передбачених ст. 49 КК, суд зобов'язаний звільнити особу від покарання за ч. 5 ст. 74 КК.

Водночас з метою недопущення помилок у судовій практиці пропонуємо змінити ч. 5 ст. 74 КК, виклавши її зміст у такій, наприклад, редакції: “Особа також за вироком суду звільняється від покарання на підставах, передбачених статтею 49 цього Кодексу”.

Коли вплив строку давності притягнення до кримінальної відповідальності є сприятливим? Вплив строку давності притягнення до кримінальної відповідальності є сприятливим за умови, якщо особа: 1) не ухилялася від слідства або суду та 2) не вчинила нового злочину середньої тяжкості, тяжкого або особливо тяжкого злочину. Вплив строку давності є сприятливим також і в тому випадку, якщо він вплив внаслідок тривалого розгляду справи судом [11].

Ухилянням від слідства або суду слід вважати умисні дії підозрюваного чи обвинуваченого здійснені з метою переховування місця свого перебування від органу досудового розслідування або суду. Такими умисними діями можуть бути, зокрема, неприбуття без поважних причин на виклик до слідчого або в суд, втеча після затримання або з-під варти, порушення умов застосованих запобіжних заходів, зміна зовнішності або документів, що посвідчують особистість (наприклад, підроблення посвідчення, паспорта або іншого офіційного документа). Варто погодитися з тим, що не можуть розглядатися як такі, що ухиляються від слідства або суду, особи, що хоч і переховуються після вчинення злочину, але правоохоронним органам або взагалі невідомо про вчинений ними злочин, або не доведена причетність конкретної особи до цього злочину [7, с. 196]. Те саме, на нашу думку, стосується і випадків, коли встановлена досудовим розслідуванням особа хоча і оголошена офіційно в розшук, однак їй не відомо про те, що вона перебуває в розшуку і має з'явитися до слідчого.

Підозрюваний, місцезнаходження якого невідоме, оголошується в розшук (ст. 281 КПК 2012 р.). Обвинувачений, який ухилився від суду, оголошується в розшук ухвалою суду (ст. 335 КПК 2012 р.).

Якщо особа, що вчинила злочин, ухилилася від слідства або суду, перебіг строків давності, передбачених пунктами 1 – 5 ч. 1 ст. 49 КК, зупиняється до дня з'явлення особи із зізнанням або її затримання.

З дня з'явлення особи із зізнанням або її затримання перебіг давності відновлюється (а не починається спочатку). При цьому час, який минув з дня вчинення злочину до дня, коли особа почала ухилятися від слідства або суду, не втрачає свого значення, він зберігається і зараховується до загального строку давності, що продовжує спливати [1, с. 164].

Водночас треба мати на увазі, що у Кримінальному кодексі України встановлено і недиференційований строк давності притягнення до кримінальної відповідальності. Відповідно до частин 2, 3 ст. 49 КК особа, яка ухиляється від слідства або суду, у будь-якому випадку звільняється від кримінальної відповідальності, якщо: 1) з часу вчинення злочину минуло п'ятнадцять років і 2) ця давність не була перервана вчиненням нового злочину середньої тяжкості, тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Наприклад, вироком Луцького міськрайонного суду Волинської області від 29 липня 2010 р. О. було засуджено до 1-го року позбавлення волі з позбавленням права обіймати адміністративно-господарські посади на 3 роки за те, що у червні 1995 р. вона вчинила злочин, передбачений ч. 1 ст. 191 КК. На підставі ст. 75 КК О. було звільнено від відбування основного покарання з випробуванням з іспитовим строком в 1 рік з покладанням обов'язків, передбачених пунктами 3, 4 ч. 1 ст. 78 КК. В апеляційному порядку справа не переглядалася. Змінюючи цей вирок суду першої інстанції у зв'язку з неправильним застосуванням кримінального закону, Колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ встановила: злочин, передбачений ч. 1 ст. 191 КК, О. вчинила у червні 1995 р. Кримінальну справу було порушено 10 лютого 1997 р., досудове слідство у цій справі зупинялося у зв'язку з невідомим місцем перебування обвинуваченої. На час постановлення судом першої інстанції вироку 29 липня 2010 р. минуло більше п'ятнадцяти років; при цьому нового злочину О. не вчинила. Враховуючи наведені обставини, ухвалою Колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 18 січня 2011 р. О. на підставі ч. 5 ст. 74, частин 2, 3 ст. 49 КК була звільнена від основного та додаткового покарання у зв'язку з закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності [12].

У разі, якщо особа до закінчення строків давності, передбачених частинами 1 та 2 ст. 49 КК, *вчинила новий злочин середньої тяжкості, тяжкий або особливо тяжкий злочин, це тягне за собою переривання строків давності кримінальної відповідальності*. Обчислення давності в цьому разі починається з дня вчинення нового злочину. При цьому строки давності обчислюються і спливають окремо за кожний злочин: як за раніше вчинений, так і за вчинений новий злочин (ч. 3 ст. 49 КК).

А якщо особа до закінчення строків давності вчинила новий злочин невеликої тяжкості? Якщо особа до закінчення строків давності, передбачених частинами 1 та 2 ст. 49 КК, вчинила новий злочин невеликої тяжкості, то перебіг давності за перший злочин не переривається, а продовжується. Одночасно з цим строком паралельно і самостійно починає спливати строк давності за новий злочин невеликої тяжкості з дня його вчинення.

Застосування давності до особи, що вчинила особливо тяжкий злочин, за який згідно із законом може бути призначено довічне позбавлення волі. Питання про застосування давності до особи, що вчинила особливо тяжкий злочин, за який згідно із законом може бути призначено довічне позбавлення волі (ст. 112, ч. 2 ст. 115, ч. 3 ст. 258, статті 348, 379, 400, ч. 4 ст. 404, ст. 443 КК),

вирішується судом. Якщо суд не визнає за можливе застосувати давність, довічне позбавлення волі не може бути призначено і замінюється позбавленням волі на певний строк (ч. 4 ст. 49 КК).

Вивчення нами судової практики показало, що суди не визнають за можливе застосувати давність до особи, що вчинила особливо тяжкий злочин, за який згідно із законом може бути призначено довічне позбавлення волі, цілком з виправданих причин. Так, вироком Подільського районного суду м. Києва від 20 березня 2013 р. Ю. було засуджено: за вчинення в 1994 р. злочину, передбаченого п. 4 ч. 2 ст. 115 КК (з урахуванням положень ч. 4 ст. 49 КК) до 15 років позбавлення волі; за вчинення у 2008 р. злочину, передбаченого ч. 5 ст. 27 – ч. 1 ст. 358 КК, – до 2 років обмеження волі. На підставі ч. 5 ст. 74, п. 2 ч. 1 ст. 49 КК за ч. 5 ст. 27 – ч. 1 ст. 358 КК винуватий Ю. був звільнений від покарання у зв'язку з закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності. Водночас визнаючи не можливим застосувати щодо Ю. давність за вчинення злочину, передбаченого п. 4 ч. 2 ст. 115 КК, суд, зокрема, врахував: конкретний характер вчиненого злочину (умисне вбивство потерпілої в присутності її малолітнього сина), відношення підсудного до скоєного (часткове визнання вини), його тривале переховування від органів досудового слідства, намагання змінити дані щодо своєї особи, а також думку потерпілих, їх глибокі душевні страждання від вчиненого злочину і на час постановлення вироку [13].

Інший приклад. Вироком Кіровського районного суду м. Кіровограда від 22 травня 2012 р. С. було засуджено за вчинення у 1996 р. злочинів, передбачених ч. 3 ст. 142 КК (в редакції 1960 року), п. “а” ст. 93 КК (в редакції 1960 року) до 7-ми та 8-ми років позбавлення волі з конфіскацією майна відповідно. На підставі ч. 3 ст. 48 КК (в редакції 1960 року), ч. 5 ст. 74 КК (в редакції 2001 року) С. за ч. 3 ст. 142 КК (в редакції 1960 року) була звільнена від покарання у зв'язку із закінченням строків давності. Приймаючи рішення про неможливість застосування щодо С. давності за вчинення злочину, передбаченого п. “а” ст. 93 КК (в редакції 1960 року), суд взяв до уваги те, що унаслідок вчиненого злочину настала смерть двох людей, що, у свою чергу, вказує на високу ступінь суспільної небезпечності підсудної для суспільства [14].

Давність не застосовується у разі вчинення злочинів проти миру та безпеки людства, передбачених у статтях 437 – 439 і ч. 1 ст. 442 КК.

Насамкінець зазначимо, що у зв'язку з обмеженим обсягом публікації нами висвітлені не всі теоретичні та прикладні проблеми звільнення від покарання на підставі ч. 5 ст. 74 КК. Отже, подальше дослідження та висвітлення цих проблем є вельми актуальним для правильного застосування кримінального закону в судовій практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Баулін Ю.В.* Звільнення від кримінальної відповідальності : монографія / Ю.В. Баулін. – К. : Атіка, 2004. – 296 с.
2. Энциклопедия уголовного права. Т. 10 : Освобождение от уголовной ответственности и наказания : Издание профессора Малинина. – СПб ГКА. – СПб, 2008. – 880 с.
3. *Маликов С.В.* Сроки в уголовном праве России : понятие, виды, характеристика / С.В. Маликов ; под ред. А.И. Чучаева. – М. : Проспект, 2009. – 168 с.
4. *Головчак М.М.* Строки давності у кримінальному законодавстві України та окремих зарубіжних країн / М.М. Головчак // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 2. – С. 319–322.
5. Архів Верховного Суду України. Справа № 5-2917км08.

6. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : У 2 т. – Т. 1 / За заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. – 3-тє вид., перероб. та доп. – К. : Алерта : КНТ : Центр учбової літератури, 2009. – 964 с.

7. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. – Т. 1 : Загальна частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. ; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. – 5-тє вид., допов. – Х. : Право, 2013. – 376 с.

8. Узагальнення практики звільнення від кримінальної відповідальності, покарання та його відбування через закінчення строків давності. Советський районний суд Автономної республіки Крим [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zib.com.ua/ua/41209zagalnennya__praktiki__zvilnennya__vid__kriminalnoi__vidpovid.html

9. Архів Верховного Суду України. Справа № 5-2347км10.

10. *Письменський Є.О.* Звільнення від покарання та його відбування : проблеми кримінального законодавства та практики його застосування / Є.О. Письменський. – Луганськ : ТОВ “Віртуальна реальність”, 2011. – 388 с.

11. Архів Верховного Суду України. Справа № 5-2209км08.

12. Архів Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ. Справа № 5-89км11.

13. Архів Подільського районного суду м. Києва. Справа № 1-557/11.

14. Архів Кіровського районного суду м. Кіровограда. Справа № 1109/1774/2012.

Отримано 23.10.2013